

Buitenlandse herkomsten van es getoetst en aanbevolen in de Rassenlijst van Bomen

Joukje Buiteveld en Sven de Vries

Sinds 1 januari 2003 valt de Gewone es (*Fraxinus excelsior*) onder de EU richtlijn. Dat betekent dat essenzaad afkomstig moet zijn van een geregistreerde zaadbron. Ook kunnen zogenaamde 'NL-herkomsten' niet meer binnen de EU verhandeld worden. Herkomstenonderzoek geeft informatie over de genetische kwaliteit van geregistreerde zaadbronnen. Ook buitenlandse herkomsten kunnen een waardevolle aanvulling zijn op het totaal aan uitgangsmateriaal.

Gewone es komt in nagenoeg heel Europa voor, van de kust van de Atlantische oceaan in het westen tot aan de Wolga rivier in het oosten, met uitzondering van de meest noordelijke en zuidelijke streken. In bergachtige gebieden als de Pyreneeën kan es tot op 1800 meter boven zeeniveau voorkomen.

Door de rechte nerf heeft essenhout een hoge gebruikswaarde voor meubels, fineer en vloeren. Omdat het hout tevens hard en elastisch is wordt het veel gebruikt voor gereedschap en sportuitrusting zoals bijstelen en hockeysticks.

Het areaal aan es in Nederland bedraagt volgens de Vierde Nederlandse Bosstatistiek uit 1985 3411 ha, wat 1,5 % van het totale Nederlandse bosoppervlak is. Volgens het meetnet Functievervulling bos was het areaal es in 2001 gegroeid tot 8295 ha, wat 3 % van het totale bosareaal is. De meeste essenbossen in Nederland zijn aangeplant.

EU-soort sinds 2003

De zaadvoorziening uit Nederlandse voor zaadoogst geselecteerde opstanden is beperkt, omdat van es relatief weinig, kwalitatief goede opstanden bekend zijn. Bij de aanleg van bossen en beplantingen wordt daarom nogal eens gebruik gemaakt van plantsoen waarvan de herkomst onbekend is; es viel immers toch niet onder de Europese Richtlijn. Het zaad werd uit Duitsland, Tsjechië, Slowakije en Hongarije geïmporteerd, maar was veelal van slechte en niet-erkende zaadopstanden afkomstig. In Nederland werd veelal van eenvoudig te oogsten maar vaak wat bosbouwkundige eigenschappen betreft slechte bomen geoogst. De hoeveelheid zaad van een boom bepaalde eerder of er van geoogst werd dan de kwaliteit van de boom zelf.

Nu de es sinds 1 januari 2003 onder de EU Richtlijn 1999/105/EG valt, mag van deze soort uitsluitend teeltmateriaal van een voldoende geneti-

sche kwaliteit conform EU-normen gecertificeerd in de handel gebracht worden. Zaad van es moet dus afkomstig zijn van een geregistreerde zaadbron. Dat kan een opstand zijn, maar ook een speciaal daartoe aangelegde zaadgaard. Tot 1 januari 2003 konden van es nog zogenaamde 'NL-herkomsten' verhandeld worden binnen de EU. Omdat de registratie hiervan ontbrak waren deze herkomsten niet reproduceerbaar, ook niet in geval van toevallige goede kwaliteit.

Tot voorheen waren er slechts twee zaadgaarden (Vaartbos-01 en Vaartbos-02) en drie zaadopstanden in de categorie 'geselecteerd' in de Rassenlijst van Bomen opgenomen. Voor de zaadopstanden geldt ook nog eens dat in de opstanden uitsluitend de gemerkte bomen geoogst mogen worden vanwege de slechte kwaliteit van een deel van de bomen in die opstanden. Sinds 2002 zijn echter ook Duitse en Belgische herkomsten van es op de Rassenlijst van Bomen geplaatst, welke in de betreffende landen zijn geselecteerd op aangepastheid, gezondheid en de gangbare bosbouwkundige kwaliteitseisen conform de EU-regelgeving. Bovendien worden in de 7e Rassenlijst van Bomen autochtone herkomsten in de categorie 'Van bekende origine' aanbevolen.

Herkomstenonderzoek

Het herkomstenonderzoek in Nederland aan es is onderdeel van een langlopende internationale herkomstenproef, geïnitieerd door Duitse onderzoekers in 1982. In deze proef zijn 52 herkomsten op testlocaties in Duitsland, Nederland, België, Frankrijk en Roemenië met elkaar vergeleken. In de Nederlandse proef worden op twee locaties zeventien herkomsten vergeleken, waaronder veertien uit Duitsland, Zwitserland en Roemenië.

De herkomsten zijn beoordeeld op groei en vorm, maar ook op vatbaarheid voor bastwoekerziekte, het slagingspercentage en de uiteindelijke overleving. Ter vergelijking is Echteld-01 als referentieherkomst gebruikt. Deze herkomst wordt sinds 1990 aanbevolen in de Rassenlijst van Bomen (categorie 'geselecteerd') en is al veertien jaar in de handel. Uit het onderzoek blijkt dat de twee Nederlandse handelsherkomsten NL1 en NL3 niet beter presteren dan de standaard Echteld-01. Bovendien zijn deze herkomsten niet-reproduceerbaar en om die reden al niet geschikt voor plaatsing op een aanbevelende rassenlijst. De Roemeense herkomst bleek niet alleen qua vorm tegen te vallen, maar bleek ook vatbaar voor bastwoekerziekte. In de Duitse herkomstenproeven blijken de herkomsten uit Roemenië ook een zeer slechte vorm te hebben. Mogelijk lopen deze herkomsten in Nederland en Duitsland relatief vroeg uit, waardoor ze schade ondervinden door late voorjaarsnachtvorst. Roemeense herkomsten van es worden dan ook niet geschikt geacht voor gebruik in Nederland.

De Duitse herkomsten LKW Osnabrück, Paderborn-Henglar en Ville-Knechtsteden springen er vooral qua groei in positieve zin uit, terwijl ook de andere eigenschappen als goed beoordeeld werden. Deze herkomsten uit Duitsland zijn een waardevolle aanvulling op het uitgangsmateriaal van es in Nederland en kunnen daarmee worden opgenomen in de Aanbevelende Rassenlijst van Bomen in de categorie 'getoetst'. ♦

De resultaten van dit onderzoek zijn vermeld in Alterra-rapport 929: 'Herkomsten en nakomelingschaponderzoek van es (*Fraxinus excelsior*) in Nederland', 2004.

Auteurs: J. Buiteveld, K.G. Kranenborg & S.M.G. de Vries.

Dit rapport is te bestellen door € 16,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 929.